

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNI DARSDAN TASHQARI
O'QISHNING SAMARADORLIGI**

Yusupova Sevara Davletiyar qizi

Boshlang'ich ta'lim fakulteti

2-G Kurs Boshlang'ich ta'lim

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institute

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida sinfdan tashqari o'qish darslarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich talim, o'quvchi, sinf, kitob, o'qish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risidagi farmoyishi" ni bajarishda boshlang'ich sinflarda tashkil etiladigan sinfdan tashqari o'qishning o'rni beqiyosdir. Chunki, hayotimiz davomida olinadigan bilimlar poydevori aynan boshlang'ich sinflarda qo'yiladi. Bu bejiz emas. Inson umrining eng samarali davri boshlang'ich sinf yillaridir. Bu vaqtda xotira kuchi o'tkir, bilim o'rganishga bo'lgan ishtiyoq baland bo'ladi. Aynan shu davrdan foydalanib sinfdan tashqari o'qish orqali o'quvchilarda kitob va kitobxonlikka muhabbatni tarbiyalashni boshlash ayni muddao bo'ladi. "Maktab kutubxonasi" turkumidagi "Kitobim-oftobim" nomli sinfdan tashqari o'qish kitobi 1-4-sinf yoshidagi bolalar uchun har bir sinfga 4 ta kitob tarzida mo'ljallangan. Har bir kitobda taniqli bolalar yozuvchi va shoirlari qatorida yosh ijodkorlarning ham maktab dasturiga kiritilmagan qiziqarli asarlari jamlangan. Kitobda jamlangan asarlardan o'quvchilar mustaqil o'qish uchun, otaonalar bolalari bilan shug'ullanganda, dunyoqarashini kengaytirish, badiiy asarlarni ko'proq o'qishlari uchun yo'llashda foydalanish imkonini beradi. Sinfdan tashqari o'qish o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalaydi. O'quvchilarni oddiy kitobxondan ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarishda yordam beradi. O'quvchilarda kitobga havas uyg'otishda boshlang'ich sinf o'qituvchisidan yana bir iqtidorni talab etadi. O'qituvchi har bir bolaga yakka tartibda yondashishi, shaxsiy qiziqishlarini hisobga olishi kerak. Bolalarni kitob ustida ishlash malakasini ham o'qituvchi tarbiyalaydi. Sinfdan tashqari o'qish davomida o'quvchilar tanish bo'lmagan mualliflar hayoti va ijodi bilan tanishish imkonini ham beradi. O'quvchilarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafratni uyg'otadi. Badiiy asarlar o'quvchilarni nutqini boyitadi, adabiy-estetik tafakkurini yuksaltiradi. Sinfdan tashqari o'qish darslari o'quvchilarda mustaqil kitob tanlash va o'qish malakalarini shakllantiradi. O'qish malakasini shakllantirishning boshlang'ich

bosqichi 1-sinfning 2-yarim yilligiga to'g'ri keladi. Savodga o'rgatish davrida o'qituvchi asarni o'zi tanlagan bo'lsa, endi o'quvchilar qiziqishi ham e'tiborga olinadi. 1-sinf o'quvchilari uchun "Kitobim-oftobim" sinfdan tashqari o'qish kitobida berilgan Rauf Tolibning "Quyosh sevgan yurt", O'tkir Rashidning "Vatanim", Q. Muhammadiyning "Do'st do'stga oyna ekan", Y.Sulaymonning "Tilagim" hikoya va she'rlari o'quvchilarda Vatanga muhabbatni, tinchlik va do'stlikni qadrlashni o'rgatadi. T. Adashboyevning "O'qishni bilsang o'zing", X. To'xtaboyevning "Erkinlik", Mahmud Murodovning "Koptok" she'r va hikoyalari o'quvchilar qalbida bolalik beg'uborlikni madh etadi. Kitobda berilgan "Kimning qo'li chiroyli", "Aql va boylik", "O'g'ring qismati", "Tonggi so'z", "Attang" kabi ertak va hikoyalarni o'qigan bola qalbida faqat yaxshiliklar, mehnatga muhabbat, kattalarga hurmat, ilm olishga ishtiyoqni tarbiyalaydi. 1-sinflar uchun tayyorlangan bu kitobda berilgan onalarni ulug'lovchi, milliy an'analarimizni aks ettiruvchi hikoyalar va quvnoq she'rlarni o'quvchilar qayta-qayta o'qishga intiladilar. O'qituvchi sinfdan tashqari o'qish darslarini tashkil etar ekan, qanchalik xilma-xillikka, hayotiylikka erishsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Har bir darsda o'quvchilar o'qigan kitoblar hisobga olinishi kerak. O'quvchilar o'zi o'qigan kitoblari mazmunini so'zlab berishlari mumkin. Har bir darsda o'qituvchi o'quvchilarga yangi kitoblarni o'qishga tavsiya etishi mumkin. O'quvchilarni kutubxonaga a'zo bo'lishlari ham o'qituvchi va kutubxonachi hamkorligida tashkil etilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilarni kitob tanlashlarida ularning yosh hususiyatlari hisobga olinadi. Tanlangan kitoblari ularning yoshiga mos, ular uchun tushunarli va qiziqarli bo'lishi kerak. Sinfdan tashqari o'qish darslari 2- sinfdan haftada 1 marta, 3-4-sinflarda 2 haftada 1 marta o'tkaziladi. O'quvchilarni ifodali kitob o'qishlari, o'quvchilarda zavq-shavq uyg'otib kitobga, badiiy asarga havas, uni o'qib o'rganishga intilish kuchayadi. Sinfdan tashqari o'qish darslarida o'qituvchi o'quvchilarni bolalar yozuvchilari va shoirlar bilan tanishtirib borishi lozim. Q. Muhammadiy, P. Mo'min, Z. Diyor, A. Obidjon kabi yozuvchi va shoirlarning asarlari o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Shuning uchun har bir maktab, ta'lim muassasida ijod ahli bo'lgan shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etib turishlari kerak. Bunday uchrashuvlar o'quvchilarni Vatani sevishga, uni ardoqlashga, uning kelajagi uchun o'z hissasini qo'shadigan farzandlar bo'lib ulg'ayishga chorlaydi. Kitobni, asarni, she'rni qanday paydo bo'lishini, uni hurmat qilish, asrab-avaylashni o'rgatadi. Sinfdan tashqari o'qishning asosiy vazifasi bolalarni mustaqil kitob bilan ishlash, o'qish malakalarini takomillashtirish, bilimlarini boyitishni asosiy maqsad qilgan hisoblanadi. Sinfdan tashqari o'qish darslarida rollarga bo'lib o'qish usulidan ko'proq foydalanish kerak. Bu usul o'quvchilarni qiziqishlarini yanada oshiradi. Sinfdan tashqari o'qish darslarida "G'uncha", "Gulxan", "Bilimdon" jurnallari va "Tong yulduzi" gazetalari sahifalari bilan ham tanishib boradilar. Ularda mustaqil o'qish ko'nikmalari tarbiyalanadi. O'quvchilarni o'qigan kitob va jurnallari haqida fikrlarini, bahs-munozara tarzida

adabiy kechalar tashkillansa, shoirva yozuvchilar, kitobxonlar bilan uchrashuvlar tashkillansa adabiyotni sevadigan, mustaqil fikrlaydigan kitobxonlar tarbiyalanadi. Sinf dan tashqari o'qish mashg'ulotlari o'qish darslari bilan bog'lab olib boriladi. O'qish darslarida o'tilgan mavzular asosida badiiy kitoblarni tanlay olish, asar qahramonlarining yaxshi va yomon fazilatlarini ajratib yoza olish, ularni tasvirlab berish, ijodiy rasm ishlash, fikrni xulosalay olish, ularga mos maqol va she'r misol tarzida ayta olish ko'nikmasi hosil bo'ladi. O'qituvch sinfdan tashqari o'qish darslarini rejalashtirar ekan, u rang-baranglikka e'tibor qaratishi kerak. Darsda har safar ertakdan foydalanish, yoki har safar hikoya o'qish bola uchun zerikarli bo'lishi mumkin. Shuning uchun ertak, hikoya, she'r, topishmoq va maqollar, afsona va rivoyatlar ketma-ketligi asosida tashkillansa o'quvchining darsga qiziqishi, mustaqil kitob o'qishga muhabbati yanada oshadi. Sinf dan tashqari o'qish darsini ham o'qituvchi boshqa darslar kabi chiroyli tashkillay olsa, darsda o'yin, axborot texnologiyalarini tatbiq etish, sahna darsi yoki darsga asar qahramonlarini kirib kelishi asosida tashkillansa o'quvchilar uchun juda qiziqarli bo'ladi. Ular shu darsni intizorlik bilan, yana qanday yangilik bilan boshlanishini kutadilar. O'quvchilarda kitobga muhabbat hissini tarbiyalashda o'qituvchi bilan ota-onaning hamkorligi ham katta ahamiyatga ega. Bolada kitobga muhabbatni tarbiyalashda avvalo, ota-ona kitobxon bo'lishi kerak. Ayniqsa, onalar. Chunki, ular bola tarbiyasi bilan ko'proq shug'ullanadilar. Onalar bolaga ko'proq ertak, hikoyalar aytib qiziqtirishi lozim. Kitob bilan endigina tanishgan bolasini "Kitobzerikarli narsa", degan xulosaga kelib qolishini oldini olishi kerak. Ota-onalar farzandiga kitob olib berishda ularni yosh hususiyatlarini hisobga olishlari, o'qituvchisi bilan maslahat qilishlari yaxshi natija beradi. Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun ravon yozilgan, tez yodda qoladigan, yumor tuyg'usini tarbiyalovchi kitoblar tavsiya etiladi. Bu davr bolalari o'zlari o'qigan, tinglagan asarlari yordamida atrof-muhit bilan tanishadilar, ona yurtga muhabbatli bo'lishni, tabiatga va mehnatga mehr berishni o'rganadilar. Bolalarni yoshlikdan kitobni sevish, mustaqil mutolaaga o'rgatish muhimdir. Kitob ularni fikrlash qobiliyatini o'stiradi, qalblarida eng yaxshi orzu-istaklarni uyg'otadi. . Bu xildagi hikoyalar, topishmoq, maqollar ham kichkintoylarni mustaqil fikrlashga, turmush taassurotlarini to'plab, ulardan xulosa chiqarishga o'rgatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari asta-sekin mustaqil o'qishni boshlaydilar. Yangi qabul qilingan farmoyishga ko'ra boshlang'ich sinf o'quvchilarini 5- kunlik ta'limga o'tkazilishi ayni muddao bo'ldi. Chunki, ota-onalar farzandlari bilan dam olish kunlari kutubxonalarga, kitob do'konlariga borish imkoniyatiga ham ega bo'ladilar. Kitob bilan do'st bo'lgan bola hech qachon yomon illatlar asiriga aylanmaydi. Shunday ekan, otaonalar, tarbiyachilar bola maktabga chiqqunga qadar ham ularga kitob o'qib bersalar kitobga muhabbat yoshlikdan boshlanadi. Bugungi kunda sadoqatli do'st va ishonchli sirdosh bo'lgan kitobga bo'lgan e'tibor kuchaymoqda. O'quvchilarni ko'proq amaliy faoliyatga tayyorlashda, egallagan bilimlarini amaliyotga tatbiq qila olishga,

kasbga yoʻnaltirishda ham kitobning oʻrni katta. Oʻquvchilarni boshlangʻich sinflardan milliy gʻurur va iftixorni oʻstirish, ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda, kitobga mehri oshirish, ajoyib kitobxonlarni tarbiyalashda sinfdan tashqari oʻqish darslarini oʻrni beqiyos boʻlib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb – hunar taʼlimining Davlat taʼlim standartlarini tasdiqlash toʻgʻrisidagi qarori. 2017- yil.
2. “ Sinfdan tashqari oʻqish” “ Oʻqituvchi” nashriyoti. Toshkent – 2011- yil.
3. “Boshlangʻich taʼlim” jurnali 2012- yil 4-son. 4. “Kitobim-oftobim” B. Maʼqulova, D. Nasriddinova. Toshkent – 2016- yil. 5. 2017-yil 12-yanvardagi Prezident farmoyishi.